

MOĞOLİSTAN KAZAKLARININ KAZAKİSTAN'A GÖÇ ETMESİ SONUCU UYUM SAĞLAMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN DİLSEL SORUNLAR*

Raima AUYESKHAN**

Öz: Kazakistan toprakları dışında Moğolistan, Çin, Özbekistan, Kırgızistan, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerde az sayıda Kazaklar yaşamaktadırlar. 1991 yılında Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi sonucu başka ülkelerdeki Kazakları geri çağırma, göç hareketi başlamıştır. Projeye bağlı veya bağımsız olarak bahsı geçen ülkelerde yaşayan Kazakların büyük kısmı Kazakistan'a göç etmeye başlamıştır. Moğolistan'da yaşayan Kazaklar'ın bir kısmı 1992 yılından itibaren Kazakistan'a göç etmeye başlamıştır. Moğolistan'da yaşamakta olan Kazaklar arasında Kazakistan'a göç hâlen devam etmektedir. Kazakistan'a göç edip gelen Kazakların topluma alışma, kaynaşma, aidiyet hissi gibi uyum sürecindeki önemli hususlarda sorunlarla karşılaştığını görmek mümkündür. Moğolistan'a geri göç eden Kazakların da olması alışma ve uyum sürecinin çok önemli olduğunu göstermektedir. Makalemizde Moğolistan Kazaklarının Kazakistan'a göç etme ve yerleşme, uyum sağlama sürecinde karşılaşılan dilsel sorunlar incelenecektir. Bu meseleler Moğolistan'da konuşulan Kazak dilini araştırmak, Kazakistan'da konuşulan genel Kazakça ile karşılaştırarak farklılıklar ve benzerlikleri ortaya koyarak incelenmiştir. Bununla birlikte Kazakistan'ın dil durumu, Kazakçanın yanı sıra Rusçanın hâkimiyeti, Moğolistan'dan göç edip gelen Kazakların yaşadığı sorunlar gibi konularda mülakat yöntemine başvurulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Moğolistan Kazakları, Moğolistan Kazakçası, Genel Kazakça, Dil Sorunları, Ödünç Kelimeler, Ağzı Özellikleri.

Linguistic Problems Affecting Kazakhs of Mongolia During the Adaptation Process Following Their Migration from Mongolia to Kazakhstan

Abstract: Beside of Kazakhstan, Kazakh people also live as a minority in Mongolia, China, Kirgizstan, Turkey, Uzbekistan and Russia etc. In 1991 Kazakhstan became independent from the U.S.S.R. Therefore, Kazakhs living in other countries started migrating to Kazakhstan since 1992. In this article we will discuss the issues of Mongolian Kazakhs, and in particular the linguistic problems arose during the adaptation process which, in some cases, caused ethnic Kazakhs to move back to Mongolia, demonstrating the relevance of the linguistic matters for social adaptation. In this research we tried to identify these linguistic problems through the comparison of Kazakh language spoken in Mongolia and Kazakhstan and by examining language situation and effect of Russian language in Kazakhstan. Beside of these methods we interviewed Kazakhs who migrated to Kazakhstan from Mongolia in different time beings.

* Makale Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde hazırladığımız doktora tezinden üretilmiştir ve veriler için Hacettepe Üniversitesi Senatosu Etik Komisyonunun 25 Şubat 2020 tarihli Etik Kurul İzni alınmıştır.

** Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi. Ankara / TÜRKİYE. E-posta: raueskhan@gmail.com. ORCID NO: 0000-0003-1415-1953.

Keywords: *Mongolian Kazakhs, Kazakh language spoken in Mongolia, Kazakh language spoken in Kazakhstan, Linguistic problems, Borrowed words, Dialects.*

Giriş

Moğolistan Kazakları batı Moğolistan'ın Bayan-Ölgii ve Khovd bölgesi, Ulaanbataar şehri, Nalaikh ilçesi ve Dornod, Erdenet, Darkhan gibi yerleşim alanlarında yaşamaktadırlar. Moğolistan Kazakları resmî olarak iki asırdır bugünkü Moğolistan'ın batısında yaşamaktadırlar. Çin'e (Mançu İmparatorluğu) bağlı olan Altay'da yaşamış olan Moğolistan Kazaklarının Çin'deki siyasi, sosyal karışıklıklar, yönetim tarafından yapılan baskılar, otlakların hayvanlara yetmemesi, yerleşim alanlarına çokça Çinlilerin getirilmesi ve Çarlık Rusya ile Çin'in kendi aralarında sınır çizme kararı almış olması gibi nedenlerle Moğolistan'a gelmiş oldukları bilinmektedir. 1911, 1922, 1927 yıllarında Moğolistan hükümetine Moğol topraklarında yaşamak istediklerini beyan eden Kazakların arzuları kabul edilmiştir. Verilen resmî dilekçelerin sonucu olarak batı Moğolistan bölgesinde yaşayan Kazaklar ve Uryanhaylar için 1940 yılında Bayan-Ölgii şehri Moğolistan devleti tarafından kurulmuştur.

Moğolistan Kazakları Moğolistan'daki Türk dili konuşan Türk halklarından biridir. Moğolistan'da Kazakların yanı sıra, Türk dillerini konuşan Tuva, Tsaatan, Hoton, Nogay, Özbek (Sart) gibi Türk halkları yaşamaktadırlar. Bu konuda araştırmacı Bülent Gül (2006, 2013) çalışmasında ayrıntılı bahsetmiştir: “Moğolistan'da yaşayan Türk halkları içinde nüfusu en fazla olan Kazaklar, Moğolistan'ın Bayan-Ölgiy eyaletinde yaşamaktadırlar. Bunlar yaklaşık 152.000 kişidir. Kazaklar, Müslümandır ve geleneklerine bağlı bir şekilde yaşamaktadırlar. Türk kökenli 26.000 civarında Urianhay ve 6000 civarında Hoton Türkleri farklı dinlerde yaşamaktadırlar. Moğolca ve Türkçe karışık bir dil ile konuşan ve Altay dağlarında yaşayan Urihanhaylar ve Hotonlar, hayvancılık ve avcılıkla geçimlerini sağlamaktadırlar. Bu toplulukların yaşamlarının incelenmesi Türk bozkır kültürü açısından önemlidir” (2006: 211). Türk dilini konuşan bu toplulukların dillerinin tehlikeye girmesi açısından araştırılması gerektiğine de yeri gelince değinmek istiyoruz.

Moğolistan Kazakları ana dilleri Kazakçayla beraber resmî dil olan Moğolcaya da hâkim olup, çoğunlukla iki dillidir. Merkezden uzakta yaşayan bazı Kazaklar tek dillidir. Sosyalist Moğolistan döneminde ana dillerinin yanı sıra Moğolca ve Rusça konuşanlar da olmuştur. Moğolistan anayasasına göre azınlık milletlerin kendi ana dillerinde eğitim alma hakları vardır. Ancak sadece Bayan-Ölgii şehrinde yaşamakta olan Kazaklar bu haklarından faydalanmakta ve ilk okul eğitimini ana dillerinde alabilmektedirler. Fakat başkent Ulaanbaatar, Darkhan, Erdenet, Dornod gibi şehirlerde yaşayan Kazaklar sayıca az oldukları için eğitimlerini tamamen Moğol dilinde almaktadır ve resmî ortamların (okul, iş, kreş vb.) yanı sıra sosyal çevrede de Moğolca konuşuluyor olması bu şehirlerdeki Kazakların dil durumunu tehlikeye girmek üzere diye nitelendirmemize neden olmaktadır.

Moğolistan Kazaklarının sayısı 2000-2010 yıllarında yapılan Moğolistan nüfus sayımı raporlarında belgelenmiş olup, Kazakların nüfusu Kazakistan'a göç nedeniyle azalmış ve nüfusları 101.526 olarak kaydedilmiştir (OAKDTME 2014: 110).

Kazakistan 1991 yılında Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını aldıktan sonra *Nurlı Göç* projesiyle dünyada Kazakistan dışında yaşamakta olan Kazakları anavatan Kazak ülkesine geri çağırarak geri göç sürecini başlatmıştır. 1991-1992 yılından bu yana Moğolistan, Çin, Rusya, Türkiye, Kırgızistan, Özbekistan, Fransa vb. ülkelerde yaşayan Kazaklar Kazakistan'a göç etmektedirler.

Moğolistan Kazakları arasında Kazakistan'a göç eden nüfus sayısı 1991-2000 yılları aralığında yoğunluk göstermektedir. Moğolistan Kazakları Kazakistan'a göç ettikten sonra yeni ülke ve ortama uyum sağlama, alışma sürecinde çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlar arasında en büyüğünün dilsel sorunlar olduğunu mülakatlar esnasında tespit ettik.

Kazakistan'a göç eden Kazaklar arasında Moğolistan'a geri göç edenler örneğinin olması ise yeni topluma alışmamak, ortama uyum sağlayamamak, anlaşmamak veya anlaşılmamak gibi durumlardan kaynaklanmıştır. Böyle bir duruma neden olan sorunlar ekonomik, coğrafi, psikolojik sorunlar olmakla beraber esas olarak ana sebep dilsel sorunlardır.

Moğolistan'daki Kazaklar arasında konuşulan Kazak dilinin genel Kazakçadan farklılıklarının temel iki sebebinin olduğunu düşünüyoruz. Birincisi sosyal açıdan zayıf dil olan Kazakçanın baskın dil Moğolcanın tesirinde kalmasıdır. Bu bağlamda L. Johanson'un kod kopyalama yöntemine göre Moğol diliyle olan ilişki sürecinde genel, seçilmiş ve karışık kod kopyalamalar gerçekleşmiştir. İkinci sebebi ise Moğolistan Kazaklarının konar-göçer hayata hâlen devam ediyor olmasından dolayı söz varlığında göçebe hayat biçimine ait sözlerin aktif kullanımı, bazı arkaik unsurların unutulmamasıdır. Bununla birlikte Moğolistan Kazakları dili söz varlığında eski deyimler ve atasözlerinin kullanılıyor olması gibi pek çok özellikleri vardır.

Diğer sebepler olarak Moğolistan'daki Kazak dilinden baskın dil olan Moğolcanın bir eklemeli dil olması, bazı seslerin aslı telaffuzunu korumasını; aksine Kazakistan'da konuşulan Kazakçanın bükümlü ve tipolojik açıdan çok uzak dil olan Rusçadan etkilenmesini belirtmek mümkündür. Bunun sonucunda Rusça ödünç kelimeler, yapılar vb. etkileşimler çoğalmıştır. Her iki bölgede konuşulan Kazakçaya başka dillerin tesiri büyük bir etki bırakmıştır ve bu da aynı aidiyetli ama farklı bölgelerde yaşayan Kazakların bir araya geldiğinde karşılıklı anlaşmasını olumsuz etkilemiştir.

Moğolistan'dan göç eden Kazakların Kazakistan'daki yaşamlarında uyum sağlama, alışma sürecinin yavaşlaması, karşılıklı anlaşmama ve kendini toplumda yabancı hissetmelerine neden olan bu dilsel sorunların araştırılması çok önemlidir.

Dilsel sorunları sadece Moğolistan Kazaklarının dilini inceleyerek ortaya çıkarmamız mümkün değildir. Aynı anda Kazakistan Kazaklarının dili de aynı yöntemle araştırılmalıdır. Moğolca ve Rusçanın etkisinde kalan ve her iki ülkede konuşulan Kazakçanın farklılıkları ortaya çıkarılmalıdır.

Araştırmanın konusu ve yöntemi

Araştırmada Moğolistan Kazaklarının Kazakistan'a göçleri sonrası karşılaşan dilsel sorunlarını tespit etmek için karşılaştırmalı dil bilgisi yöntemleri dışında, Kazakistan'a göç eden bireylerle gerçekleşen mülakat yöntemi ile bazı tespitler yapılmıştır. Araştırmada Moğolistan Kazaklarının Kazakistan'a göç sonrası yaşamları sürecinde karşılaştıkları dilsel sorunları tespit etmek için mülakat, karşılaştırmalı dilbilimi, betimlemeli dilbilimi yöntemleri kullanılmıştır.

Katılımcılar ve Tespitler

Araştırmaya Moğolistan'dan Kazakistan'ın Almatı şehrinin Baibesik ve Raimbek mahalleleri, Enbekşikazak (Esik şehri) ili ve Aymen köyünde yaşamakta olan, Kazakistan'a 1992, 1993, 2004, 2005, 2013, 2015 yıllarında göç edip gelen Moğolistanlı Kazak bireyleri gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcıların mülakat sırasındaki cevaplarından anlaşıldığı üzere katılımcıların üçü orta eğitimli, kalan on ikisi yüksek eğitimli ve Moğolistan'dayken Ulaanbaatar ve Bayan-Ölgii şehirlerinde çalışma

tecrübesi olan bireylerdir. Ancak Kazakistan'a göç ettikten sonra Rusça bilmedikleri için işe giremediklerini, göç sonrası karşılaşılan dilsel sorunlarının çoğunlukla Rusçayla bağlantılı olduklarını, onların Kerey Kazakçası dedikleri Moğolistan'daki Kazaklar içerisinde konuşulan Kazak dilindeki bazı kelimelerin Kazakistan'da anlaşılmadığı vs. durumları belirtmişlerdir.

1. Göç Süreci

Kazakistan 1991 yılında Sovyetlerden bağımsızlığını aldıktan sonra başlattığı Ulu Göç sonradan *Nurlı Göç* adını alan projeye dünyada Kazakistan dışında yaşamakta olan Kazakları anavatanlarına geri çağırarak, geriye göç sürecini başlatmıştır. 1991-1992 yılından bu yana Moğolistan, Çin, Rusya, Türkiye, Kırgızistan, Özbekistan vb. ülkelerde yaşayan Kazaklar Kazakistan'a göç etmektedirler. Kazakistan sınırları dışında yaşamakta olan Kazakları anavatana geri çağırma, öncelikle yeni bağımsız olan Kazakistan'ın nüfus oranını artırma, Kazak dili durumunun iyileşmesine yardım etme gibi amaçları barındırmakla beraber, başka ülkelerde yaşayan Kazak Diasporasının tarihi ana vatanına geri dönmesinin ruhani birleşme, kavuşma gibi arzuları da taşımıştır. Araştırmaya katılan katılımcıların çoğu göç edip gelme sebepleri olarak çocuklarını ve gelecek nesli Kazak ülkesindeki Kazakların içine, ortamına ulaştırmayı kendilerine farz bildiklerini, aynı tuğ altında olmayı istediklerini dile getirmişlerdir.

Günümüzde Orta Asya'da, (Kazakistan sınırları dışında) iki milyona yakın Kazak yaşamaktadır. Onların çoğunluğu Özbekistan ve Karakalpakistan'da (1,5 milyon), Türkmenistan'da (yaklaşık 80000), Kırgızistan'da (yaklaşık 45000), Tacikistan'da (1000-2000) bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki Kazak Diasporasının bir bölümü bağımsızlıktan bu yana ülkeye dönmeye başlamışlardır. 2000 yılından itibaren Orta Asya'daki Kazakların ana vatana dönüş süreci, – resmî izinle veya izinsiz-, eskiye nazaran hızlanmıştır. Bunda o ülkelerdeki iç siyasi, sosyal ve ekonomik durumun da etkisi olmuştur (Kalşabayeva 2010: 27).

Kazakistan devletinin bütün dünyadaki Kazak Diasporasını anavatana geri çağırma siyasetinin nedeni ülke nüfusunu (Kazak nüfusunun oranını) arttırmak ve Kazak dilinin korunmasıdır. Sebebi Moğolistan, Çin, Özbekistan, başka da ülkelerde yaşayan Kazaklar ana dillerini korumuş, geleneklerini, örf adetlerini nesilden nesle aktarmada başarılı olan Kazaklardır. Kazakistan'a göçle gelen Kazak Diasporası başka devlet idaresi altında yaşamalarına rağmen onların dili ve kültürüne uyum sağlamakla birlikte, kendi ana dillerini, gelenek ve göreneklerini en iyi şekilde korumuştur.

Göç edip gelenlerin durum değerlendirmesinin yapıldığı raporda 1991-2005 yılları arasındaki göç sürecinde Kazakistan'a Moğolistan, Özbekistan, Türkmenistan, Çin, Tacikistan, Türkiye, Rusya, Pakistan, Afganistan vs. ülkelerden gelen 464.426 (QOJK 2006: 14) *Oralmanın*¹ Kazakistan'ın çeşitli bölgelerine yerleştiği gösterilmiştir.

Araştırmacı Rakışeva'nın çalışmasında 1993-2005 yıllar aralığında Kazakistan'a geri dönen Oralmanların % 61,1'inin Özbekistan'dan, % 15,4'ünün Moğolistan'dan, % 9'u Türkmenistan'dan, %4,8'inin Çinden ve %4'ünün Rusya'dan gelen göçmenler olduğunu belirtmiştir.

Bu verilerin yanı sıra 1991-2005 yılları arasında Moğolistan'dan Kazakistan'a göçle gelen Kazakların sayısı 71.507 olarak gösterilmektedir (QOJK 2006: 14).

¹ *Oralman* kelimesi *repatriant* terimi için “vatanına geri dönen her kimse” anlamında resmî belgelerde Kazakistan'a göçle gelenlere verilen isimdir. 2019 yılında Kazakistan'ın devlet başkanı Kasım Cömert Tokayev *Oralman* sözcüğü yerine *kandas* (kandaş) terimini kullanmaya emir çıkarmıştır. (<https://www.ktk.kz/kz/newsfeed/article/2019/12/11/135594/>)

Kazakistan Devleti ana vatana geri dönen Kazaklar için geliştirilen ve uygulanan proje içerisinde Kazakistan'a gelecek olan Oralmanlar için çeşitli kotalar sunmuştur. Kazakistan'ın göç politikasına baktığımızda ana vatana dönecek olan Kazaklara ev, ev parası, arsa gibi ekonomik destekler verilmektedir. Araştırmamıza katılan **Katılımcı 1**, geldiklerinde (1992 y.) devlet tarafından 10 koyun, 1 at, 1 sığır ve ev yardımı verildiğini dile getirmiştir. Kazakistan devlet hizmetlerinin resmi sitesindeki 2019 yılına ait bilgilere göre Kazakistan'a göç edip gelen Oralmanlar'a vatandaşlığı aldıktan sonra tek seferlik göç ve yerleşme masraf yardımı verilecektir diye belirtilmiştir². Göç yoluyla gelenleri işe alma, gençlere eğitim verme gibi toplumla kaynaştırmaya yönelik çeşitli projeler yürütülmektedir. Kazakistan'a yerleşme sürecini hızlandırmaya yönelik Kazakistan tarafından yapılan denemelere rağmen *Oralmanlar'ın* yerleşme ve topluma uyum sağlama sürecinde karşılaştıkları sorunlar hayal kırıklığı, psikolojik çöküş yaşamalarına neden olmaktadır. Bu sorunların en büyüğü dil sorunudur.

Kazakistan'a göç eden Kazaklar arasında Moğolistan'a geri göç edenler örneğinin mevcudiyeti yeni topluma alışamamak, ortama uyum sağlayamamak, anlaşamamak veya anlaşılmamak gibi durumlardan kaynaklanmıştır. Böyle bir duruma neden olan sorunlar ekonomik, coğrafi, psikolojik sorunlar olmakla beraber dilsel sorunlardır.

Yukarıda verdiğimiz bu verilerin yanı sıra, Kazakistan'a göç halen devam etmektedir. Moğolistan'dan 2000-2020 senesi içerisinde Kazakistan'a göçenlerin tam sayısına ulaşamazsak da göçün durmadığı açık görülmektedir. Her sene kendi imkânlarıyla Kazakistan'ın çeşitli bölgelerine göç etmekte olan Moğolistanlı Kazak ailelerin sayısı çoktur. Bu aileler batı Moğolistan'dan Rusya'nın dağlık Altay bölgesindeki "Taşanta" gümrük kontrol noktasından geçerek Rusya sınırlarına giriş yaparak, sonrasında doğu Kazakistan'ın "Kulunda" veya "Şemonaykha" gümrük kontrollerini geçerek Kazakistan'a ulaşmaktadırlar. Son zamanlarda göçmekte olan Kazakların göç nedeni ilk göç başladığında göçenlerden yani 1992-2000 yıllarında gidenlerden farklı olmaya başlamıştır. Son göç edenler ise, ilk göçle gidenlerin yakın akrabaları, Kazakistan'da eğitim almakta olan çocukların ebeveynleri, iş imkânı için gelen gençler gibi etkenlerden dolayı göçün devam ediyor olması tabiidir.

2. Uyum Sağlama Sürecindeki Dilsel Sorunlar

Moğolistan Kazakları ana dillerinin Kazakça olmasına rağmen Moğolistan'da yaşadıkları sürece baskın dil olan Moğolcanın tesirinde kalmışlardır, Moğolcadan ödünç kelimeler ve yapılar alınmıştır. Bunun gibi Kazakistan'da Kazak dilinin uzun süre Rusçanın tesiri altında kalması, Rusça ödünç kelimeler ve yapıların alınması gibi unsurlar iki tarafın dillerinde büyük etkiler bırakmıştır ve bu da onların kendi aralarında anlaşmalarını olumsuz etkilemiştir. Dilsel sorunların diğer biri de Kerey Kazak dili olarak adlandırdıkları Moğolistan Kazakları dilinin Kazakistan Kazakçasından bazı farklılıkları barındırmasıdır. Dolayısıyla bu durum Oralmanlar'ın uyum sürecinin hızlanmasını olumsuz etkilemiştir.

Kazakistan'a göç edip gelen Kazakların yaşadıkları en büyük sorunları dil sorunu, resmî evrak işlerinde yaşanan aksaklıklar, topluma uyum sağlayamamak, kendilerini oraya mensup hissetmemek, uygun iş bulamamak, maddî problemler, toplumda kabul görmemektir. Bu tür sorunlar onların günlük yaşamını, psikolojisini, eğitim ve iş hayatındaki başarısını derinden etkilemektedir. Kazakistan'a göç edip gelen Kazakların çeşitli sorunlar yaşamaları sebebiyle Moğolistan'a geri dönüp, yaşamlarını orada devam ettirdikleri, Moğolistan vatandaşlığına geçmeyi arz ettikleri örnekler de görülmüştür.

² https://egov.kz/cms/kk/articles/for_foreigners/oralman_rk

Araştırmacı Bokayev'in görüşüne göre Kazakistan'a geri gelenlerin başarılı bir şekilde uyum sağlama ve toplumda kabul görmelerine engel olan nedenlerin biri dildir (2013: 793). Uyum sağlama sürecinde dil açısından alışmak, toplumda kabul görmemek gibi sorunlar onların yaşamını derinden etkilediği açıktır. Yeni bir toplumda kendine ait bir yer bulmak psikolojik açıdan da zaman alan bir süreç iken, *Oralmanlar* hem dil olarak, hem topluma uyum sağlama ve geçinme gibi değişik sorunların üstesinden gelmeye çalıştıkları ve bu süreçte devlet ve toplum tarafından ciddi bir yardıma ihtiyaç duydukları görülmektedir.

2.1 Kazakistan'da Kazak Dilinin Yanı Sıra Rusçanın Tercih Edilmesi

Kazakistan'da devlet dili Kazakça olmasına rağmen, Rusçanın statü olarak uluslararası anlaşma dili olması ve resmî işlerde de çoğunlukla Rusçanın tercih edildiği açıktır. Kazakistan Anayasası'nda devletin resmî dili olarak Kazakça, devlet idaresi ve resmî işlerde Kazak diliyle eşit derecede kullanılmak üzere uluslararası anlaşma dili olarak da Rusça kabul edilmiştir³. Kazakistan'ın Sovyetler Birliği'ne dâhil olduğu yıllardan beri Rusçanın baskınlığı hissedilmektedir. Moğolistan, Çin ve Türkiye'den göç edip gelen Kazaklar Rusça bilmedikleri için Kazakistan'da evrak işlerinde sorun yaşamakta, günlük hayatta yabancılık çekmektedirler (Ayrıca Çin ve Türkiye, Avrupa ülkelerinden gelen Kazaklar alfabe farklılığından dolayı eğitimde gecikme yaşamaktadırlar). Moğolistan'dan gelen Kazaklar meslek sahibi, üniversite mezunu, iş deneyimine sahip olmalarına rağmen Rusça bilmedikleri için Kazakistan'da işe girememektedirler. Bu durum sadece Moğolistan Kazaklarına ait bir sorun değildir. *Oralmanlar* geçinmek veya toplumda kabul görmek için Rusça öğrenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu sorunu katılımcılarla yapılan kişisel görüşme verileriyle örneklemek isteriz.

Katılımcı 2, Moğolistan'da doğup büyümüş. Yüksek lisansını ABD'de yapmış. 2013 yılında Ulaanbaator'da özel bir şirkette çalışmış. Toplamda 8 yıllık iş deneyimi var. Ana dili Kazakçanın yanı sıra İngilizce ve Moğolca yabancı dillerine hâkim. 2014 yılında Almatı'ya göç etme kararı almış. Kazakistan'da karşılaştığı dilsel sorun hakkında kendisi şunları söylemiştir: *Moğolistan'dayken yüksek lisansını Amerika'da yapan benim gibi bir çalışana ihtiyaç çok olduğu için çabuk iş bulmuştum. Hatta benim işimi seçme gibi bir lüksüm de oldu. Almatı'ya geldikten sonra da kendi özgeçmişime güvendiğim için şirketlere başvuru yaptım ve görüşmelere gittim. Ama ne yazık ki Rusça bilmediğim için beni işe almak istemediler. Ben de ailemi geçindirmek için ticaret sektörüne geçtim.*

Katılımcı 3, mesleği eczacılık. 5 yıllık iş deneyimine sâhip ve ana dili Kazakça olmakla beraber Moğolca bilmektedir. Katılımcının dil ile ilgili yaşadığı sorunlar: *Ulaanbaator'da AziFarm şirketinde çalışıyordum. Eşimle beraber 2014 yılında Almatı'ya göç ettik. Çünkü babam tarafından akrabalarım burada yaşıyorlar. Biz de Moğolistan'da tek aile olarak kalmak istemedik. Ben okuldayken az çok Rusça bilirdim. Ama benim Rusçam maalesef burada çalışmak için yetmiyor. Bazen mağazalara gittiğimde Rusça konuşmak zorunda kaldığım durumlarda çok utaniyorum. Benim **Oralman** olduğumu anladılar diye düşünüyorum. **Oralman** olmak kötü bir şey değil. Sadece Rusça bilmeyenlere köylü gibi bakmaları yüzünden kendimi kötü hissediyorum.*

Katılımcı 4, üniversitedeki eğitimini Kazakistan'da devam ettirme kararını aldıktan sonra Almatı şehrine taşınmış. Ana dili Kazakça: *2013 yılından beri Almatı'da yaşıyorum. Okumak için geldim, sonra akrabalarımın burada olması sebebiyle kalma kararı aldım. Üniversitedeyken arkadaşlarımla günlük hayatta konuşma dilini (Rusça*

³ Kazakistan Respublikasının konstitutsyası. (2017). http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51005029#pos=1;-100

karışık) öğrendim. Telaffuzum kötü olsa bile mecbur kaldıkça Rusça konuşmaya çabalarım. Ama çoğunlukla Rusça sorulan soruları Kazakça cevaplarım.

Katılımcı 5, ana dili Kazakça. 2005 yılında ailele beraber Almatı'ya taşındık. Oradaki ev, iş her şeyimizi bırakıp burada yeni bir hayata başladık. Tabii ki eski mesleğimizle işe giremedik. Ticaretle uğraştım. Bu yolu seçtiğim için pişman değilim.

Katılımcı 6, Moğolistan'dayken başarılı bir öğretmen olmasına rağmen Kazakistan'da Rusça bilmediği için işe girememiş. Ana dili Kazakça, ikinci dili Moğolcadır. Eşiyle birlikte ticaret yapmaya başlamışlar. Almatı'ya geldikten sonra iş bulamadığımız için eşimle ticaret yapmaya karar verdik. Bizim gibi Moğolistan'dan gelen Kazaklar mobilya yapıp, pazarlarda satıyorlarmış. Eşimin mesleği şoförlüktü. İkimiz malzeme alıp bu işi yapmaya başladık. Eşimin yaptığı mobilyayı ben pazarda satardım. Pazardayken bazen Rusça soruyorlar, ben de Kazakça cevap veriyordum. Ama Rusça konuşmak gerektiğini anlayınca ben de öğrendim. Artık yıllar geçti ama ilk senelerde dil sorunu yüzünden çok zorlanırdık.

Katılımcıların konuşmaları üzerinden göçle gelen *Oralmanların* iş bulma, geçinme, topluma karışma gibi süreçlerde Rus dilini bilmedikleri için zorluklar çektiklerini açıkça görebilmekteyiz. Kazakistan'a gelmeden önce edindikleri veya iş deneyimleri olan meslekleriyle işe girememelerinin başlıca nedeni Kazakistan'da bazı ortamlarda Rusçanın tercih edilmesidir.

Katılımcılardan alınan verilerin analizine göre 1991, 1992, 1993 yıllarında göçün ilk başladığı zamanlarda gelenler evrak işleri, vatandaşlık almak vs. resmî işlemlerde hiç zorlanmadıklarını, yetkili kişilerin gelip ellerine vatandaşlıklarını verdiklerinden bahsetmiştir. Örneğin **Katılımcı 1**, *Bize kendileri gelip, Kazakistan vatandaşlığını elimize vermişti. Bu açıdan Kazak devletine minnettarız, demiştir. Fakat 2014 yılında kendi imkanlarıyla göç edip gelen Katılımcı 7*, resmî evrak işlemleri için gittiği yerlerde kendisinin yetkililerle anlaşamadığını, onun Kazakçasını Kazakistan Kazaklarının anlamadığını, ve resmî Kazakçayı kendisinin anlamadığı için de daha erken göç edip gelen tanıdığını yanında tercüman olarak götürmek zorunda kaldığından bahsetmiştir. Kendisi Rus dili ve edebiyatı öğretmenliğini yapmış olan **Katılımcı 7** bu konu hakkında: *Evet özellikle resmî evrak işlemleriyle ilgili yerlerde Kazakça konuştuğumda anlamıyorlar. Yetkili kişilerin konuştuğu Kazakça çok tuhaf ve ben de tam anlamıyorum, o yüzden genelde resmî yerlerde Rusçaya başvurur oldum. Bazen telefonla veya internette bir şeye sipariş vermek istediğimde veya acil ya da herhangi bir servis hizmetini aramak istediğimde, hatta bazı doktorlara gittiğimde Rusça konuşuyorum. Katılımcının dediklerinden Kazakça resmî dil olarak hâlen oturmadığını, genelde hizmet verme sektörlerinin Rusça ağırlıklı çalıştıklarını gözlemlemek mümkündür.*

80 yaşındaki **Katılımcı 8**, 1993 yılı Kazakistan'ın Öskemen şehrine göç edip gelmiştir. *Sovhoz* veya devlet çiftliği dağıldıktan sonra çocuklara daha iyi iş imkânları bulmak için büyük şehre yakın diye Almatı şehrinin, Enbekşıkazak iline 1997 yılında geldiğini söylemiştir. Göç edip geldikten sonra resmî ortamı olmayan katılımcı dil durumlarına ilişkin bunları demiştir: *Moğol diline hâkimim. Ana dilim Kazakçayı zaten çok iyi bilirim. Ama Rus dilini hiç bilmem. Burada bazı Ruslaşmış Kazaklar oluyor. Onları bazen anlamakta zorlanıyorum. Rusların içinde uzun zaman olduklarındandır herhalde, Rusça karıştırmadan konuşamıyorlar. Bazen dükkâna gittiğimde çalışan kız Rusça konuşuyor, görüyorum Kazak, ben de Kazaksın, niye Kazakça konuşmuyorsun diye hep iğneliyorum. Anladıklarını zannediyorum.*

Bu örnekler Oralmanların Kazakistan'daki yaşamları sürecinde Rusçanın da tercih edilmesi ve resmî, sosyal ortamlarda Rusça, Rusça-Kazakça karışık konuşmalarından dolayı yaşadıkları toplumsal dilbilim sorunlarıdır.

2.2 Moğolistan Kazakları Diline Özgü Farklılıklar

Moğolistan Kazakları'nın Kazakistan'a göç ettikten sonra yeni ortama uyum sağlama sürecinde karşılaşılan dilsel sorunların çoğu *Oralmanlar* dilinde bulunan, yerel konuşulan dilden farklı olan unsurlardır. Kazakistan'a göç edip gelmeden önceki söz varlığı ve cümle yapısı bakımından eski baskın dilin (Moğolcanın) tesirinde kaldığı için Kazakistan Kazakçasından farklı unsurları taşımaktadır. Bu farklılıklar Moğolca ödünç kelimeler, cümle yapısı ve ağız özellikleridir. Katılımcıların fikirlerinden de anlaşıldığı üzere Moğolistan Kazakları kendi dillerini Kerey Kazak dili olarak adlandırmakta ve dillerinin genel Kazakçadan bazı farklılıklarının olduğunu düşünmektedirler. Bu farklılıklara bilimsel açıklama vermek için genel Kazakça ile Kerey Kazak dilini karşılaştırmak gerekir.

Bu konuda Moğolistanlı Kazak Türkolog, Mongoloist, dilbilimci Bazılhan Buhatılı Moğol ve Kazak dillerini karşılaştıran eserlerinde bahsetmiştir ve Moğolistan Kazakları dilini Kerey Kazakları dili olarak tasvir etmiştir. Moğolistan Kazaklarının dilini araştıran Bakhitbek Bamişuli da Moğolistan Kazakları dilin Kerey Kazakları dili diye adlandırmaktadır. Araştırmacı Kazak dilinin ağızlarını araştıran Şora Sarıbayev'in Kazak dilinin sadece bölgesel değil, aynı anda bölgesel ve soyluk, kabilelik sıfattadır fikrinden yola çıkarak Moğolistan Kazakları dilin Kerey kabilesinin dili diye nitelendirmiştir (Bamişuli 2006: 14).

2.2.1 Moğolca Ödünç kelimeler

Moğolca ödünç kelimelerin Moğolistan Kazaklarının günlük hayatında çok yoğun kullanımı dilsel sorunların biridir. Moğolistan Kazakları bu kelimeleri Moğolcadan Kazakçanın ses kurallarına göre uyarlayarak ödünç aldıkları için zamanla bu sözcüklerin Moğolca olduğu unutulmuştur, bu ödünçlemeler Kazakça sözcük gibi algılanmaya, hatta söz varlığında ana dilden bir kelime gibi kullanılmaya başlamıştır. Kazakistan'a geldikten sonraki konuşma süreçlerinde bu tür kelimeleri kullanmaları onların dillerinin yerel halk tarafından anlaşılabilir hale gelmesine neden olmuştur.

Tablo 1 Moğolistan Kazakları Dilinde Sıkça Kullanılan Moğolca Ödünç Kelimeler, bu örneklerin Kazakistan'da kullanılan Kazak ve Rusçadaki karşılıkları

	Moğolcası	Moğolistan Kazakları dilinde	Anlamı	Kazakistan Kazakçasında tercih edilen kelime	Kazakistan'da Rusça eş değeri kullanılan kelime
1.	zaaval	zabil	mutlaka	mündetti türde	obyazatelno
2.	çiiden	çidin	ışık	jarıq	svet
3.	xaşaa	kaşaa	avlu	aula	zavor
4.	çirheg	çirkek	tane	dana	ştuk
5.	magadgui	mağat dcoq	mümkün	mümkîn	mojet (mojet bıt)
6.	tseree	sere	çatal	şanışkı	vilka
7.	ugaasaa	ugasa	zaten	onsız da	i tak

MOĞOLİSTAN KAZAKLARININ KAZAKİSTAN'A GÖÇ ETMESİ SONUCU UYUM SAĞLAMA
SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN DİLSEL SORUNLAR

8.	Darga (Kaliev ve diğerleri, 2005: 184)	darğı	başkan	bastık	
9.	duga (Kaliev ve diğerleri, 2005: 202.)	duğı	bisiklet	velesiped	velik (velosiped)
10	indüü	endü	ütü	ütik	utuyg
11	havşaar	kapçar	Saç tokası	Şaş aşekeyi	Zakolka
12	şugam	şuğım	cetvel	sızgış	lineika
13	bal	bal	tükenmez kalem	qalam	ruçka
14	tsetserleg	seserlik	kireş	balabaqşa	detskii sad (sadık)
15	jinhene	dcinkin	asıl	nagız	original
16	zah	zakı	pazar	bazar	bazar
17	huuramç	kürümçı	yapay	jasandı	poddelka
18	dugarig	dügrük	bere	kepeş	beretka
19	oroolt	oroltı	şarf	şarf	şarf
20	tavag	tabağ	tabak	tabağ	tarelka
21	mayaglah	maiğlı	nazlanmak	mayısu	

Bu tabloda verdiğimiz örneklerle beraber Kazakistan'da Kazakça eş değeri olmasına rağmen günlük konuşmada Rusça kelimelerin kullanılması yaygın bir durumdur. Burada dikkat etmemiz gereken diğer bir unsur da Moğolistan Kazaklarının da bu kelimeler için Kazakça sözcükleri değil, Moğolcadan alınan kelimeleri kullanmalarındır.

2.2.2 Ağız Özellikleri

Moğolistan Kazakları arasında kullanılan kelimelerin Kazakistan Kazakçasında kullanılmama sebebi ağız özelliğini barındırmasıdır. Moğolistan Kazakları'nın günlük hayatta kullandıkları bu kelimelerin yerine Kazakistan'da başka sözcükler kullanılır. Bu da anlaşma sürecinde bir bocalama, duraksama ve anlamamaya neden olabilen dilsel bir sorundur.

Tablo 2 Moğolistan Kazakları Dilindeki Ağız Özellikleri

	Moğolistan Kazakları dilinde	Kazakistan Kazakları dilinde	Anlamı
1	Qalak	Qasik (qalak kelimesi ise genel Kazakçada "büyük kar küreme aletidir")	Kaşık
2	Çay as- (moğolistan kazaklarının dilinde çay için asmak fiilinin kullanımının açıklaması göçebe hayatla ilgilidir. Çayı geleneksel ocağın demirine asarak yaptıkları için asmak fiilini kullanırlar)	Çay koy- (asmak fiili kazakistan kazakçasında et asmak için kullanılır, çay için koymak fiili kullanılır. kazakistan kazakçasındaki koymak fiili ise rusçadaki <i>postavit çay</i> örneğindeki <i>postavit</i> "koymak" fiilinin çevirilmiş halidir)	Çay koy-

3	Kıym ädemï	Ƙattı ädemï	Çok güzel
4	Mailap alu ⁴	Jalga alu	Kiralamak
5	Çını	Kese	Kâse
6	Düz	Jüz	Yüz
7	Dcümıs-çarua	Jümıs-şarua	İş güç
8	Çındık	Şındık	Gerçek
9	Dcoğ	Joğ	Yok
10	Baladar	Balalar	Çocuklar
11	Dcıgılı (bala dcıgilip Ƙaldı)	Ƙulau (bala Ƙulap Ƙaldı)	Düşmek (çocuk düştü)

Katılımcılarla gerçekleşen mülakatlar esnasında Kazakistan Kazakları tarafından bazen anlaşılma durumu nasıl algıladıkları hakkında kendilerinin Kerey boyları olduğunu ve dillerini de Moğolistan Kazakları dili, özellikle Kerey Kazak dili olarak bahsedildiğini görmek mümkündür. Katılımcıların hepsi de kendi dillerinden Kerey Kazak dili olarak bahsettiklerini açıkça görüyoruz. Mesela **Katılımcı 9**, Kerey Kazakları dilinin eski dil olduğundan bahseder: *Biz Moğolistan Kazakları çok eski dil ile konuşuyoruz. Kazak dili asıl Moğolistan'da özünü ve eski halini korumuştur. Ben şahsen öyle düşünüyorum* dediyse, **Katılımcı 10**: *Biz kendimizi sade Kazakça konuşan Kazaklar olarak görüyoruz. Gelenek-göreneklerimize bağlıyız. Burada, özellikle şehirde yaşayan Kazaklar ana dillerini bir şekilde bilirler ama çoğunlukla Rusça karıştırarak konuşurlar. Bazı gelenek ve adetlerimizi onlar derinlemesine anlamıyorlar, demiştir. Diğer bir örnekte, **Katılımcı 11**: *Moğolistanlı Kerey Kazağı ile Kazakistan Kazakları her ne kadar Kazakça olmasına rağmen bazen anlamama durumları oluyor. Bazen onlar Rusça veya Rusçadan doğrudan çevirerek konuşuyorlar, bizlerde ise Moğolcadan doğrudan çevirip konuşma durumu da oluyor.**

Katılımcılar ile yapılan mülakatlar sonucu karşılıklı anlaşamamanın sebepleri olarak aşağıdaki sorunları belirtmek mümkün: Kazakistan'da resmî ve sosyal ortamlarda Rusçanın tercih edilmesi; Kazakistan Kazaklarının Rusça karıştırarak veya Rusçadan doğrudan çevirme yoluyla konuşmaları; Moğolistan'dan gelen Kerey Kazakları dilinin temel geçim kaynakları olan hayvancılık ve konar-göçer hayat tarzından etkilenen yoğun eski ve arkaik söz varlığına sahip olması; Moğolcanın etkisi: ödünç kelimeler, Moğolcadan doğrudan çevirilen kullanımlar; ağız özellikleri; Rusça bilmemek vsr. nedenleridir.

3. Sonuç

1. Moğolistan Kazakları'nın (sadece Moğolistan Kazakları değil, Çin ve Türkiye, Avrupa ülkelerinden gelen *Oralmanlar*) Kazakistan'daki yaşamlarında topluma uyum sağlama aşamasında yaşadıkları en büyük sorun dildir. Dil sorunları, Kazakistan'da çoğu yerde (günlük hayatta, resmî evrak işlerinde) Rusçanın

⁴ *Kiralamak* ifadesi için Moğolistan Kazakları *maylap alu* kelime öbeklerini kullanır. Genel Kazakçada ise *jalga beru, jaldau* sözleri kullanılır. *Maylap alu* ifadesinin etimolojisi ise eskiden gelen at kiralama geleneğine dayanır. May kelimesinin anlamı "yağdır". Kazak kültüründe birinin atını kullanan kişi atın teri ve yağı diye teşekkürünü (hediye ve ya karşılığı) sunarmış. Bu yüzden *mayını almak* ifadesi sonradan kiralamak anlamı için de kullanılmaya başlanmıştır.

tercih edilmesi ve *Oralmanlar*'ın Rusça bilmemesinden kaynaklanmaktadır. *Oralmanların* köylü (köylü insanların eğitimsiz ve kültürsüz olduğuna dair bakış açısı Kazakistan'daki toplumda yaygındır) gibi algılanmasına sebep olmaktadır.

2. Moğolistan'da Moğolca baskın dildir ve Moğolistan Kazaklarının dili Moğolcadan belirli bir düzeyde etkilenmiştir. Bu sebeple Moğolistan Kazakları'nın diline çok sayıda Moğolca kelime ve yapı girmiştir. Genel kopyalama, karışık kopyalama örneklerine sık rastlanmaktadır. Moğol dilinden giren veya kendilerinin türettikleri (Kazakça kök'e + Moğolca ek veya tam tersiyle yapılan yeni sözcükler) kelimeleri Kazakçanın kurallarına göre uyarlayıp almaları sebebiyle onların söz varlığında ana dile ait bir kelime gibi algılanmıştır. Bu durum onların Kazakistan'daki hayatları boyunca bu tür kelimeleri kullanmaları durumunda karşısındaki kişi tarafından anlaşılma durumunu ortaya çıkarmaktadır.
3. *Oralmanlar* iki dilli oldukları için konuşma dilinde sürekli sözcük seçiminde tereddütte kalmaktadırlar. Mesela *ışık* kelimesi için kendilerinin ömürleri boyunca kullandıkları *çiden*'i mi (Moğolca), yoksa Kazakistan Kazakçasına göre *jarıq*'i mi veya Kazakistan Kazakçasında sık kullanılan ama Rusça olan *svet*'i mi kullanmaları gerektiği noktasında kararsız kalırlar ve bu durum onların konuşma tarzını, psikolojilerini, sözcük seçimini etkilemektedir.
4. Dilsel sorunları sadece Moğolistan Kazaklarının dilini inceleyerek ortaya çıkarmamız mümkün değildir. Aynı anda Kazakistan Kazaklarının dili de aynı yöntemle araştırılmalıdır. Moğolca ve Rusçanın etkisinde kalan ve iki ülkede konuşulan Kazakçanın dilsel farklılıkları çıkarılmalıdır.

Bu sorunları gidermek açısından Kazakistan Devleti tarafından alıştırma sürecini hızlandırmak amaçlı bu dilsel sorunları gidermeye yönelik önlemler alınması gerekmektedir.

Kaynakça

- Bamişulı, B. (2006). *Mongoliya Kazagının Tili: Aleumetttik Lİngvistikalık Kırı*. Filologiya Gılimdarının Kandidatı Derejesin Alu Üşin Dayındalğan Dissertasiya, Almatı.
- Baurzhan, B. (2013). Language, Ethnic Identity, And Adaptation Of Ethnic Migrants İn Post-Soviet Kazakhstan. *1st Annual İnternational Interdisciplinary Conference*, Portugal.
- Bazılhan, B. (1991). *Mongoliyadağı Kazaktardın Tili*. Bayan-Ölgi: Baspa.
- Bonnenfant, I. K. (2012). Constructing The Homeland: Kazakhstan's Discourse And Policies Surrounding İts Ehnıc Return-Migration Policy. *Central Asian Survey*, 31(1), 31-44.
- Diener, A. (2005). Kazakhstan's Kin State Diaspora: Settlement Planning and the *Oralman* Dilemma. *Europe-Asia Studies*, 57(2), 327-348.
- _____ (2005). Problematic Integration Of Mongolian-Kazakh Return Migrants İn Kazakhstan. *Eurasian Geography And Economics*, 46(6), 465-478.
- Gül, B. (2006). Moğolistan'da Türkolojinin Gelişimi ve Moğolistan'da Yapılması Gerekli Türkoloji Çalışmaları Üzerine. *I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Mayıs 2006 Mehmet Akif Ersoy Salonu Beytepe/Ankara içinde (203-217. ss.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- _____ (2013). Moğolistan'daki Türk Halkları. *Yeni Türkiye Dergisi (Türk Dünyası Özel Sayısı)*, 2(54), 2815-2820.
- Johanson, L. (2018). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (Çev. Nurettin Demir). Ankara: TDK Yayınları.
- Kaliev, K., Nakısbekov, O., Sarıbaev, Ş. ve Üderbaev, A. (2005). *Qazak Tilinin Aymaktık Sözdügi*. Almatı: Arıs.

- Kalşabayeva, B. (2010). Orta Asya Kazak Diasporasının Vatana Dönüşü ve Uyum Meseleleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 26-34.
- MDMMSPTV. (2007). *Migrasii i Diaspori v Mongolskom Mire: Strategii i Praktiki Transkulturnogo Vzaymodeistviya*. M. N. Beldano ve V. İ. Diyatlov (Ed.). Ulan-Üde: İztadelstvo Buryatskogo Nauçnogo Tsentra SO RAN.
- MUDHEEÇBTİ. (2009). *Mongol Uls dahi Hünii Erh, Erh Çölöönii Baidliin Talaarhi İltgel. Mongol Ulsiin Hünii Erhiin Ündesnii Komiss. Ulaanbaatar*.
- OAKDTME. (2014). *Ortalık Asyanın Kazak Diasporası: Tarih-madeniyet-eskertkişter*. Halıkaralık Gıımy Konferensya Materialdarı. Almatı: Eltanım.
- QOJK. (2006). *Qazakstandagy Oralmandardın jai küyü*. Almatı.
- Rakışeva, B. İ. (2006). Migrassyonniye Protsessy Kazakstane: Faktor Gosudarstvennoy Politiki. *Psihologiya. Sociologiya. Defektologiya*, 5(17), 21-27.